
RECENZIO

Kusztos Tibor: Németh Géza szolgálata misszió kereten kívül.

Az olvasó, legyen akár teológus, vagy csak gyakorló keresztyén, *Gonda László: Németh Géza szolgálata misszió kereten kívül* című művét veheti kezébe tanulmányozásra. A fülszöveg tanúsága szerint Németh Géza „szellemével Krisztus Magyarországi Református Egyházát is önvizsgálatra, és missziói megújulásra” próbálja serkenteni. Izgalmas és bonyolult életutat mutat be. Küzdelmeiben fáradhatatlan, gondolkodásában következetes, hitében állhatatos, megnyilvánulásaiban sajátosan színes, a történelmi idő sodrásában mindig megkapaszkodni, az árral szemben úszni tudó embert állítja a történelem diktálta események középpontjába. Így lett ez a könyv egyben családtörténet és monográfia, egyház- és társadalombírálat, teológiai és egyháztörténeti ismertető is.

2023-ban, Németh Géza születésének 90. évfordulójára adta ki a Legato Alapítvány az Erdélyi Magyar Kultúráért a Méry Ratio Kiadó gondozásában, a Batthány Lajos Alapítvány és az Erdélyi Gyülekezet támogatásával (ISBN 978-615-6284-42-6). A tervezésben, tördelésben, nyomdatechnikai, valamint papíryanagának minőségében a 325 oldalt tartalmazó könyv kiemelkedően színvonalas. A borítón látható, Gasztonyi Kálmán által festett portré hűen tükrözi Németh Géza karakterisztikus fizikai és lelki vonásait.

A könyv szerzője Gonda László, református lelkész, teológus, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem oktatója, aki doktori fokozatát az Utrechti Egyetemen szerezte. Így az azonos hitvallási alapokon álló, de sajátos történelmi gyökerekből táplálkozó holland-magyar kapcsolatoknak és általában a nyugati teológiai gondolkodásnak avatott ismerője. Kutatásának egyik fontos területe, amelyet ez a könyv is bizonyít, a Magyarországi Református Egyház történetének az a szakasza, amelyet a trianoni országvesztés után, a két világhábo-

rú közötti, majd a második világháború utáni időszak jelentett az egyház életében, különös tekintettel a kádári puha diktatúrára.

Németh Géza élete (1933-1995) bizonyos formában keretezi ezt az időszakot. Születésének évében a Magyar Református Egyház Zsinata elfogadja az egyház missziói munkájáról szóló törvényt (1933. III a), majd halálának évében (1995. I) szintén. Az országban végbemenő politikai folyamatokat, illetve az egyházban történő változásokat időrendi sorrendben mutatja be a szerző. A Magyar Református Egyház hivatalos teológiájának kialakulását, mint: Keskeny út teológiája, Szolgálat teológiája, Szolgáló egyház teológiája, Evangéliumi kálvinizmus. „Krisztus földi szolgálatának kenotikus, önmagát megüresítő elemét kiemelik (szenvedés, passió és kereszthalál), de feltámadását, mennybemenetelét ezen a ponton lényegében figyelmen kívül hagyják.” (32. old.) Tulajdonképpen Ravasz László hirdeti meg 1921-ben a „misszió egyházasításának, és az egyház missziósításának” programját. Németh Géza és a hivatalos egyházvezetés konfliktusa jól mutatja a felülről irányított és az alulról kezdeményezett egyházszolgálat közötti ellentétet. „Németh Géza szolgálatának középpontjában az evangelizáció, a keresztyén közösségbe, a megtérésre való meghívás állt.” (35. old.) A missziói szolgálat teológiai értelmezését, amely valójában a Ravasz László féle felfogás, Makkai Sándor fogalmazta meg. Ezt tette magáévá Németh Géza is. A hivatalos egyházvezetés álláspontját 1950-ben a „Testvéri Izenet”-ben az Egyetemes Konvent hirdette meg. Ezt követte 1952-ben az a Missziói Szabályrendelet, amely egyre inkább a központosítás irányába ment el. Értethető, hogy az a Németh Géza, aki már diákkorában hitoktatója, Incze István irányításával részt vett az evangelizációs munkában, maga is a klasszikus ébredés metódusa szerint: bűnbánat, döntésre hívás, az élet átadása Krisztusnak, vált tudatos hívő emberré. Ezt a megtérési folyamatot tartotta szem előtt a későbbi missziós munkájában is. Az egyházon belüli ébredés híve volt, de a „klasszikus pietista gondolkodást később meghaladta”.

E könyv megírásánál a kutatási téma és a cél jól körülhatárolt. Feltárja Németh Géza lelkipásztori életútját és szolgálatát az igehirdetésben, az evangelizációban, a diakóniai fáradhatatlan tevékeny-

ségben, főleg az 1972–1989 között, kora egyházi és politikai kontextusában. Az előttünk lévő műben kitárulkozik az irodalmi, filozófiai, társadalomtudományok iránti érdeklődés mellett a teológiai ismeretekkel megalapozott, hitből fakadó missziói elköteleződés, főleg az ifjúság irányába, amelyet a világi hatalom minden erejével meg akart fosztani istenhitétől. Ezért feladatának tekinti a politikai kényszer által határokkal szétszabdalt területeken élő magyarok sorsának jobbítását. Ez a törekvés válik hangsúlyozottá az erdélyi menekültek esetében. Világosan látta és láttatta a magyar nemzet és a magyar egyház egyre hanyatló lelkiállapotát. Ezen próbált a maga, Istentől kapott helyzetfelismerő képességével és bátorságával változtatni. Nonkonformista magatartásával a világi és az egyházi hatalmasságoknak gyakran okozott kellemetlen helyzeteket. A hatalom természetéből fakadóan nem maradt el a megtorlás: a pártállam részéről az internálás, az egyházi vezetés részéről a palástvesztés.

A szerző a könyvet Németh Géza fiainak előszavával indítja, amelynek már az első sorai pontos jellemrajzot mutatnak: „A kommunista diktatúra megtestesült ellentéte volt. Szabad volt egy rab országban. Művelt volt egy középszerű világban. Sokszínű volt a szürkeségben. Istenhívő az ateizmusban.” (5. old.) A mű felépítése adja a narratíva gerincét. A bevezetésben a szerző a kutatási téma relevanciáját fogalmazza meg az adott életmű elemzésén keresztül. „Németh Géza élete és szolgálata, mint cseppben a tengert mutatja meg a Kádár-korszak és a rendszerváltozás jellegzetességeit, s az egyházi élet komplikált feltételrendszerét is a vonatkozó politikai viszonyok között (7. old.) „... Ezért munkásságának vizsgálata, szélesebb értelemben mentalitástörténeti relevanciát is hordoz.” A kutatási terület igen szerteágazó. Gonda László kiterjedt forrásanyagot használ fel jeles szerzők munkáiból. Felsorolja Németh Géza megjelent írásait, de felhasználja a róla nyilatkozó interjúalanyoktól kapott információkat is. „Németh Géza szolgálatának hangsúlya missziós volt, így a magyar református és ökumenikus perspektívájú missziótörténet összefüggéseiben értelmezhető.” (10-11. old.) A szerző átfogó képet fest a magyar református egyház történetéről, a világháborúk következményeiről. Kitekintést nyújt az ország és az összreformátusság életében

bekövetkezett tragikus változásokra a „Németh Géza szolgálatának történeti kontextusa” fejezetben. A gazdag életmű szisztematikus bemutatását segítik az alcímek, amelyek könnyebbé teszik e sokrétű, változatos élet fontosabb eseményeire való rálátást. A könyvben kiemelt szerepet kap a családi háttér, a gyermekkor, a középiskolás évek, a megtérés, a teológiai tanulmányok, a segédlelkészség Fülén, az 1956-os forradalom és szabadságharc, a segédlelkészi évek Győrben, a letartóztatás és internálás, Tököl 1957-1958, a lelkészi szolgálat Monoron és Ócsán, a gyülekezeti szolgálat és szociográfia, a szépirodalmi publikációs tevékenység, a lelkészi szolgálat Érden, az Ervin utcai gyülekezet, a palástvesztéstől a rendszerváltozásig, a Szilasligeti ifjúsági csendes napok, a nyári táborok, Csaba utca, határon túli kapcsolatok, Erdély és Moldva, a nyugati kapcsolatok, az ott tartott előadásai, például Torontóban 1988-ban „Az erdélyi magyarság helyzetéről”, Princetonban „Román menekülthelyzet Budapesten” Taizében szólt a fiatalokhoz, ígét hirdetett Kaliforniában, kapcsolata Tom Lantossal, Ronald Reaganhez és Mihail Gorbacsovhoz intézett levele 200 Magyarországra menekült aláírásával, családgyesítés céljából.

Kiterjedt publikációs tevékenységet folytatott. Írt egyházi szamizdatokat, prédikációkat, áhítatokat, meditációkat, előadásokat, tárcákat, novellákat, hitbuzgalmi iratokat, könyveket, újságcikkeket különböző ideológiai felfogású lapokba és verseket. Megállapítható, hogy Németh Géza sokirányú érdeklődése a teológia és az egyház területén kívül kiterjedt a művészetek, az irodalom és a politikai élet különböző szegmenseire is. Így került kapcsolatba Illyés Gyulával, Sánta Ferencel, Csoóri Sándorral, Fekete Gyulával, Csurka Istvánval, Szűrös Mátyással, Pozsgay Imrével. E két utóbbi személyiséget a Magyar Szocialista Munkáspártban reform-kommunistaként tartjuk számon. Őket az erdélyi menekültek megsegítése céljából kereste meg. Ez a segélyakció a Ceausescu féle brutális, főleg magyarok ellen irányuló diktatúra elől menekülők javára indult, akik között egyszerű munkásemberek mellett szép számban voltak írók és képzőművészek, mindenféle értelmiségiek, akik a romániai rendszerváltás után is szoros kapcsolatot tartottak fenn egykori jótévőjükkel. Az „erdélyiek közötti szolgálat...nem volt előre eltervezve” (145. old.)

Most pedig vessünk egy pillantást Németh Géza életének meghatározó eseményeire. Édesapja református vallású városházi tisztviselő, édesanyja római katolikus hivatali adminisztrátor volt. Apai ágon felvidéki származású. A szülők felekezeti hovatartozása ökumenikusnak nevezhető, a felvidéki eredetnek köszönhetően pedig számára a haza fogalma az egykori történelmi Magyarországot jelenti, ami később még hangsúlyozottabbá válik, különösen a felesége, Kriza Judit kapcsán, aki a híres erdélyi unitárius püspök, népdalgyűjtő Kriza János leszármazottja. Alsó fokú iskolai tanulmányait a szekszárdi Garay János Gimnáziumban végezte, ahol már kisdíák korában megmutatkozott a szépirodalmi iránti érdeklődése. Ady költészetének bővületében találta meg azt a költői kifejezésformát, amely később a „Félreállított mozdony a Keleti Pályaudvaron” című versében jut, talán leghangsúlyosabban kifejezésre: „Én úgy szerettem volna élni, / mint szabad pályán tüzes mozdonyok /-végtelen vággyal, féktelen dűhvel fűtve, /jaj csak magamba dohogok.”(48. old.) Ady költészete, a jelek szerint, többet segített számára az istenkeresésben, mint a hitoktatás: „Akkora pofont kaptam, hogy átcsördültem az ablaktól a befűtött kályháig. Ez a pofon nagy erővel indított engem az antikleikalizmus felé.” (50. old.) Később Székesfehérváron a Ciszterci Szent István Gimnázium diákja lett, ahol paptanárai a filozófia felé terelgették a figyelmét. 1951-ben iratkozott be a Budapesti Református Akadémiára, ahol a keresztyén hit, a világi ideológiák, a természettudományok, a marxizmus szakirodalma, az irodalom töltötték be szerteágazó érdeklődését. De mindenek mellett, folytatta evangelizációs tevékenységét. Egy ilyen alkalmon ismerkedett meg későbbi feleségével, Kriza Judittal. Természetéből eredően 1956-ban a forradalom oldalára állt. A Szabadságharc leverése után következett a tököli internálás. Szabadulása után a küzdelmekkel, megpróbáltatásokkal teli lelkesítő szolgálat évei jöttek, 1963. január 1-től Érden. Legfontosabb munkájának a fiatalok közötti szolgálatát tekintette. Templomépítésbe kezdett, amelynek megvalósulása elé a világi és egyházi hatóságok számtalan akadályt gördítettek. Anyagi és erkölcsi segítségért folyamodott a nyugati egyházak prominens személyiségeihez, akiknél többnyire meghallgatásra talált. A titkosszolgálatok figyelemmel

kövezték minden mozdulatát. Erről tanúskodik a következő belső jelentés: „Hosszú évek tapasztalatai alapján kétségtelenül megállapítható tény az, hogy Németh Géza érdi református lelkész tevékenysége az egyházi és társadalmi érdek szempontjából káros. Leplezetlenül bírálja az egyházi vezetőket, és általában a Magyarországi Református Egyház vezetői hitelét rontja. Oppozíciós tevékenységét olyan körmönfontan fejti ki, hogy bírálata látszólag csak a szerinte alkalmatlan és tehetségtelen vezetők ellen irányul, és távolról sem óhajtja érinteni az Állam és az Egyház viszonyának kérdéseit.”(77. old.)

Ralph David Abernathy, Martin Luther King Jr. korábbi munkatársa, a Béke Világtanácsa nagygyűlésére Magyarországra érkezett. Németh Géza meglepetésszerűen, soron kívül felkérte az Érd parkvárosban épülő – az általa Martin Luther King nevére keresztelt – templom meglátogatására, amelyet a felkért el is fogadott, majd Németh Géza palástjában áldást kért az épületre. De nem ez volt Németh Géza egyetlen meglepetést okozó, formabontó megnyilvánulása. Pl. a Balatonszemesen tartott ifjúsági találkozóon rövidnadrágban osztotta az úrvacsorát. Ugyancsak az itt tartott nyári táborokba neves írókat, költőket hívott meg előadóknak, mint Csoóri Sándort, Fekete Gyulát, Csurka Istvánt, Mészöly Miklóst. „Földalatti egyháznak nevezte a nem hivatalos evangelizációs programokat szervező közösséget.” (106. old.) Ilyen működött a Tököli út 44 alatt hétfő esténkénti ifjúsági evangelizációs alkalmakon. „A Megbékélés Közösségének nevezték: a Szentírás tanítása mellett kulturális, társadalmi jellegű találkozásokat is.” A résztvevők között később híressé vált énekesek is megtalálhatóak, pl. Budai Ilona, Faragó Laura, Nyisztor Ilona, Dévai Nagy Kamilla.

Palástvesztése után képkereskedéssel szerezte meg családja számára a megélhetést. Kiállításokat szervezett Kárpát-medencei neves képzőművészek számára azzal a céllal, hogy munkásságukat ezáltal bevigye a köztudatba. „Saját, elsősorban szakrális tárgyú művészeti gyűjteményt hozott létre.” Az érdi templomépítés mellett talán élete főműve a Reménység Szigetén egy ökumenikus lelki közösség létrehozása, amelyet a „Magyar Köztársaság 1990/IV. törvénye adta lehetőséggel Erdélyi Gyülekezet néven önálló egyházként jegyeztette be.” Ezután pezsgő élet indult el a Reménység Szigetén. Megszervezte az

Erdélyi Ezeremester Gazdasági Munkaközösséget. Elindította ökümenikus jelleggel a Károlyi Gáspár Teológiai és Missziói Intézetet. Nem élhette meg azt az ünnepi alkalmat, amelyen 1995-ben a Romániai Református Egyház Királyhágómelléki Egyházkerületének egyházközsége lett az Erdélyi Gyülekezet, a még életében elkezdett tárgyalások eredményeként. „Ezzel először valósult meg, hogy egy határon túli egyházkerület és egy anyaországi egyházközség egymással egyházbírói kapcsolatba lépett.” Élete utolsó éveiben Németh Géának a Reménység Szigete megtartásáért kellett sziszifuszi harcot folytatnia az akkori kormánnyal szemben. Harcos kiállásának köszönhetően kompromisszumos megoldással sikerült az ingatlanon maradni. Ebben a küzdelemben egészségi állapota kritikusra fordult, szívinfarktus következtében 1995. február 21-én elhunyt.

Ars poetica-ként olvasható a hátsó borítólapon: „Ha lesz tavasz, az az evangélium lelkéből, szelleméből fog jönni, vagyis egyfajta krisztusi humánus felől, hiszen másfajta humánusot már nem is említhetünk, akármilyen előtagot is teszünk a szó elé, mert az már lejáratotta magát ... Mindenképpen egy gyökeresen új szellemi reneszánsznak kell megszületnie. Ha valamiért éltem, akkor ezért éltem.”

A könyv tudományos színvonalú írás, mégis könnyen olvasható és befogadható üzenetet közvetít. Mind a teológiai, mind a társadalomtörténeti szakirodalom követelményeinek és eredményeinek figyelembevételével fogalmazza meg mondanivalóját. Stílusa gördülékeny, nem használ fölöslegesen idegen kifejezéseket, hanem a közérthetőségre törekszik. A műben ismertetett központi szereplő által gyakorolt diakóniai és evangelizációs munkásság mind a lelkési, mind a gyülekezet közösségében élő egyháztagok számára irányadó lehet.

Összefoglalásként álljon itt Németh Géa fiainak bevezetőjéből a következő idézet: „...édesapánk nézetei – sajnos, vagy hál’ Istennek – máig sok tekintetben időszerűek maradtak. Ezzel a maga nemében úttörő monografikus kötettel nem csupán szellemi örökségét kívánjuk ápolni, hanem szellemével Krisztus Magyarországi Református Egyházát is önvizsgálatra és missziói megújulásra ösztönözni.”